

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ
1952

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο ΟΜΗΡΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

Τὸ πρόβλημα, εἴαν ὁ παραδεδομένος ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα εἶναι εἷς, ἐνιαῖος ὕμνος, ποιηθεὶς ὑπὸ ἐνὸς ποιητοῦ, ἢ ἀποτελεῖται ἐκ περισσοτέρων τμημάτων διαφόρου προελεύσεως, ἀπησχόλησεν ἐπιφανεῖς φιλολόγους καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπῆρξεν ἐν τῶν σπουδαιοτάτων τῆς φιλολογίας πρὸ πάντων ἐξ ἀπόψεως μεθόδου ἐπὶ δύο αἰῶνας. Εἶναι λοιπὸν ἄξιον, πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὰς ἡμετέρας ἀντιλήψεις, νὰ ἐπισκοπήσωμεν συντόμως τὰς σπουδαιότερας μέχρι σήμερον γενομένας ἐργασίας περὶ τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, ἄλλως τε καὶ διότι ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως αὐτῆς θὰ δειχθῇ πόσον ἐσφαλμένος ὑπῆρξεν ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε μέχρι σήμερον ἡ ἔρευνα, πρὸ πάντων δὲ ἡ μέθοδος τῶν χωριζόντων.

Πρῶτος ἐχώριζε τὸν ὕμνον εἰς ὕμνον τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος καὶ εἰς ὕμνον τοῦ Δελφικοῦ Ἀπόλλωνος ὁ περικλεῆς Γερμανοολλανδὸς φιλόλογος R u h n k e n ¹. Ἡ γνώμη τοῦ Ruhnken ἦτο ὅτι ὁ παραδεδομένος ὕμνος πρέπει νὰ χωρισθῇ εἰς δύο ὕμνους, διότι ὁ στίχ. 165, Ἄλλ' ἄγε δὴ Δητῶ κλπ., δεικνύει τὸν συνήθη ἐπίλογον καὶ τέλος τῶν ὕμνων (σελ. 7). Κατὰ τὸν Ruhnken ὁ δεύτερος ὕμνος, ὁ Δελφικός, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ στίχ. 179, ὦ ἄνα καὶ Δυκίην καὶ Μηρονίην κλπ. (σ. 7). Προσεπάθησε δὲ ὁ Ruhnken νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του, ὡς λέγει σελ. 8, οὐ μόνον εἰς τὴν λογικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν auctoritatem ἀρχαίων συγγραφέων. Ἰσχυρίσθη λοιπὸν (σ. 8) ὅτι ὁ Θουκυδίδης, III 104, γράφων τὸν γὰρ Δηλιακὸν χορὸν τῶν γυναικῶν ὑμνήσας ἐτελεύτα τοῦ ἐπαίνου ἐς τάδε τὰ ἔπη, ἐννοεῖ διὰ τοῦ ἐτελεύτα τοῦ ἐπαίνου τέλος τοῦ ὕμνου εἰς Ἀπόλλωνα ὅτι καὶ ὁ ῥήτωρ Ἀριστείδης λέγων 50,35 (Keir)

1. Τὴν γνώμην του περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου εἰς Ἀπόλλωνα διέτύπωσεν ὁ R u h n k e n τὸ πρῶτον ἐν τῇ περιφήμῳ Epistula critica ad Valckenaeum, 1749. Ἡμεῖς παραπέμπομεν εἰς Homeri Hymnus in Cererem, nunc primum editus a Davide Ruhnkenio. Accedunt duæ epistolæ criticae ex editione altera, multis partibus locupletiores, Lugduni Batavorum, MDCCLXXXII, Epistula I. σ. 7 κέ.

διαλεγόμενος (ὁ Ὅμηρος) ταῖς Δηλιάσι καὶ καταλύων τὸ προοίμιον, ἔννοεῖ περαίνων τὸν ὕμνον.

Ὁ Ruhnken ἔθεσε πρόβλημα, περὶ τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται ἡ ἐπιστήμη καὶ μάλιστα δι' ἐπιφανῶν φιλολόγων ἀπὸ τότε μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὑπὸ τὴν τεραστίαν ἐπίδρασιν τοῦ περικλεοῦς ἐκείνου φιλολόγου οἱ ἐκδότης ἐξέδιδον ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου ἑνὸς δύο ὕμνους.

Πρῶτος ὁ Albert Gemoll, Die homerischen Hymnen, Leipzig, 1888, συνεζήτησε, σελ. 111 κέ., συστηματικώτερον τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ruhnken καὶ προσεπάθησε νὰ δείξῃ ὅτι ὁ στίχ. 177 *Αὐτὰρ ἐγὼν οὐ λήξω ἐκηβόλον Ἀπόλλωνα* ἀποτελεῖ ἐπιστροφὴν μετὰ μίαν παρέκβασιν εἰς τὸ θέμα, ὅτι τὸ πραγματικὸν τέλος τοῦ ὕμνου εἶναι τὸ παραδεδομένον (σ. 112) καὶ ὅτι ὁ ὕμνος εὐρίσκετο εἰς οἴαν περίπου κατάστασιν ἔχομεν αὐτὸν σήμερον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοφάνους (σ. 116). Ἀλλὰ καὶ ὁ Gemoll εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ὁ ὕμνος δὲν δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς ἐνιαίου ὕμνου (σ. 116). Τοὺς στίχ. μάλιστα 305—355 ἔθεώρει ὡσπδήποτε μεταγενεστέραν προσθήκην (σ. 117). Μίαν τῶν σημαντικωτέρων συμβολῶν τοῦ Gemoll θεωροῦμεν τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ ὅτι, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ὁμηρικοὶ ὕμνοι χαρακτηρίζονται ἐκ τῆς ἡρέμου ἐπικῆς διηγήσεως, εἰς τὸν ὕμνον εἰς Ἀπόλλωνα ἐπικρατεῖ τὸ λυρικὸν στοιχεῖον (σ. 111).

Εὐρείαν ἀπήχησιν εἶχον, ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ γνώμαι τοῦ Wilamowitz, Die Ilias und Homer, 1916, σελ. 440 κέ. (ἔπειτα καὶ εἰς τὸν Πίνδαρόν του), ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ δύο ὕμνων, τοῦ Δηλιακοῦ, ἔργου ἀληθινοῦ ποιητοῦ, καὶ μιᾶς Πυθικῆς Συνεχείας, ἔργου ἑνὸς κακοτέχνου (σ. 455). Κατὰ τὸν Wilamowitz ἡ Πυθικὴ αὐτῆ Συνέχεια στερεῖται ἀρχῆς (σελ. 456).

Ὁ Franz Altheim, Die Entstehungsgeschichte des homerischen Apollonhymnos, Hermes, 59, 1924 σελ. 430 κέ., ἀναπτύσσων, ὡς ὁ ἴδιος λέγει (σ. 430—431), γνώμας τοῦ G. Hermann καὶ συμφωνῶν εἰς πολλὰ σημεῖα μὲ τὸν Wilamowitz, ὑπεστήριξεν ὅτι ἐκ τῶν δύο ὕμνων, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ χωρισθῇ ὁ παραδεδομένος, ὁ Δηλιακὸς εἶναι νεωτέρα διασκευὴ ἑνὸς ἀρχαίου Δηλιακοῦ ὕμνου, ποιηθέντος τὸν ἑβδομὸν αἰῶνα π.Χ., ὁ δὲ Δελφικὸς ὕμνος, ὡς ἔχει παραδοθῆ, εἶναι ἐν ἐνιαῖον ὄλον, ποιηθὲν ὀλίγον μετὰ τὸ 580 ὑπὸ ποιητοῦ γνωρίζοντος τὴν νεωτέραν διασκευὴν τοῦ Δηλιακοῦ ὕμνου, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ παραδεδομένου ὁμηρικοῦ ὕμνου εἰς Ἀπόλλωνα (σ. 449).

Ὁ Erich Bethe, Der homerische Apollonhymnos und

das Prooimion, Berl. Verh. Sächs. Akademie, Phil. Hist. Kl. 81, 1931, 2 τευχ., με τὴν ἀνατομικὴν μάχαιραν τοῦ αὐστηροῦ ἀναλυτικοῦ ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ παραδεδομένος ὕμνος σύγκεται ἀπὸ ξένα πρὸς ἄλληλα τμήματα συνεσωρευμένα (σ. 12), διασπῶντα ἄλληλα, ὡς τὸ περιέργως ἀδέξιον ἐπεισόδιον τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάνου (σελ. 11). Δὲν ἔχει καμμίαν ποιητικὴν ἀξίαν, ὧν ἔργον οὐχὶ ποιητοῦ οὐδὲ ραψωδοῦ, ἀλλ' ἀτέχνου συλλογέως (σ. 24) ¹.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Bethe ὁ μαθητὴς τοῦ Wilamowitz F. Jacoby, Der homerische Apollonhymnos, SB (Berlin) 1933, ὑπεστήριξε μὲν τὰς ἀπόψεις τοῦ διδασκάλου του, ὅτι ὁ παραδεδομένος ὕμνος ἀποτελεῖται ἐκ δύο, προσεπάθησεν ὅμως νὰ δείξῃ ὅτι, παρ' ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν εἰς τοὺς δύο ὕμνους, διότι ὁ ποιητὴς τοῦ Δηλιακοῦ εἰσέρχεται *in medias res*, ὁ δὲ τοῦ Δελφικοῦ ἀρχεται ἀπὸ οὐδὲν *Ledaë* (σ. 59), ὁ ποιητὴς τοῦ Δελφικοῦ ὕμνου εἶχε τάλαντον καὶ εἰργασθῆ με σχέδιον (σ. 59 – 50) καὶ ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ κακότεχνος (σ. 72). Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάνου λέγει ὅτι εἶναι «*ein in sich geschlossenes Stück von grosser Eigenart*» (σ. 65) καὶ ὅτι πρόκειται περὶ μεταγενεστέρως παρεμβολῆς.

Ὁ ἐκδότης τῶν Ὑμνων Jean Humbert, Homère, Hymnes, Paris, «Les belles lettres» 1941, δέχεται (σ. 67 κέ.), ὅτι ὁ παραδεδομένος ὕμνος ἀποτελεῖται ἐκ δύο ὕμνων, τοῦ Δηλιακοῦ, ποιηθέντος ὑπὸ Ἰωνος περὶ τὸ 700 π.Χ. (σ. 76), καὶ τῆς Πυθικῆς Συνεχείας, ποιηθείσης ὑπὸ Φωκέως ἢ μᾶλλον Βοιωτοῦ ὀλίγον μετὰ τὸ 590 π.Χ., ἀρχομένης δὲ ἀπὸ τοῦ στίχ. 179 (σ. 77) ². Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Humbert δὲν στηρίζονται κυρίως εἰς τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας, ἀλλὰ εἰς τὴν «*évidence interne*» (σ. 69), ἡ ὁποία διὰ πολλῶν χαρακτηριστικῶν «*εὐνοεῖ ἀπολύτως*» τὴν παραδοχὴν τῆς θέσεως τῶν ὑψηστηριζόντων τὸ χωριστὸν τοῦ Δηλιακοῦ ὕμνου ἀπὸ τὴν Πυθικὴν Συνέχειαν. Ὁ Δηλιακὸς ὕμνος ὑμνεῖ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν τελετῶν, ἐν ᾗ ἡ Πυθικὴ Συνέχεια εἶναι πλήρης «*des revendications d'un véritable imperialisme spirituel*» (σ. 69) καὶ ὁ ποιητὴς αὐτῆς ἐστερημένος τάλαντου κατὰ τὴν «*ῥοθὴν*» κρίσιν τοῦ Wilamowitz (σ. 69).

1. Ὁ Bethe ἐπαναλαμβάνει καὶ εὐρύνει γνώμας τῶν Heyne καὶ Groddeck' ἰδὲ E. Dreyer, Der Homerische Apollonhymnos ἐν Forschungen und Fortschritte 1936, σ. 32.

2. Ἀνακριβῶς ὁ Nilsson, GGR I σ. 522, λέγει ὅτι δὲν εἶναι σαφὴς ἡ θέσις τοῦ Humbert.

Τοῦ Engelbert Dregur ἡ ἐργασία, *Der homerische Apollonhymnos, eine methodologische Studie*, Mnemosyne, 3 σειρ. τόμ. V, 1937, σ. 81 κέ., συνέβαλεν εἰς τὴν προώθησιν τοῦ προβλήματος, διότι προσεπάθησε νὰ δείξῃ ὅτι οὐδεμία τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ τεθῆ ὡς βᾶσις τῆς φιλολογικῆς ἐργασίας πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος καὶ οὕτω πρόκειται νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ παραδεδομένον κείμενον (σ. 107). Ὁ Dregur προσπαθεῖ διὰ τῆς ἐργασίας του νὰ δικαιώσῃ τὸν Ruhnken, ὑποστηρίζων ὅτι ἡ Πυθικὴ Συνέχεια τοῦ παραδεδομένου ὕμνου, ἡ ὁποία εἶναι γεγραμμένη μὲ κύριον σκοπὸν νὰ γίνῃ Δελφικὸς ὕμνος (σ. 129), εἶναι διάφορος κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὴν τέχνην τοῦ Δελφικοῦ ὕμνου, τοῦ ὁποίου θαυμάζει τὴν τέχνην (σ. 121), προέρχεται δὲ ἀπὸ ἀρχικῶς αὐτοτελῆ Πυθικὸν ὕμνον, τεχνικῶς κατώτερον καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Δηλιακοῦ ἐκ συμπτώσεως (σ. 130). Κατὰ τὸν Dregur ὁ Δηλιακὸς ὕμνος περατοῦται εἰς στίχ. 205—206, διότι ἐκεῖ περατοῦται τὸ θέμα τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 120). Μὲ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸν Ὀλυμπον, στίχ. 186 κέ., ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ λαμβάνει τὸ φυσικὸν της τέλος (σ. 119). Μία ἄλλη ἀποψις τοῦ Dregur εἶναι σπουδαία, ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάονος, παρ' ὅτι εἶναι παραλόγως συνδεδεμένον πρὸς τὸν ὕμνον, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐνοχλῆ, διότι τοιαῦτα ἐπεισόδια ἀνήκον εἰς τοὺς μύθους τῆς Πυθικῆς λατρείας, τῶν ὁποίων τὰς λεπτομερείας δὲν γνωρίζομεν¹.

Κατὰ τῆς ἐνότητος τοῦ ὕμνου ἐτάχθη καὶ ὁ L. Deubner, *Der homerische Apollonhymnos*, Berlin 1938 (SBBerl. Phil.-hist. Kl. 1938, 24), ὑποστηρίξας ὅτι ὁ παραδεδομένος ὕμνος εἶναι σύνδεσις τριῶν διαφόρων ὕμνων γενομένη ὑπὸ γραμματικοῦ τινος ἢ ῥαψωδοῦ.

Καὶ ὁ θρησκευολόγος Nilsson δέχεται ὅτι ὁ ἡμέτερος ὕμνος δὲν ἐποιήθη οὔτε εἰς τὸν αὐτὸν τόπον οὔτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἕνεκα τῆς παρατηρουμένης ἐν αὐτῷ διαφορᾶς τοῦ «Gesichtskreises»².

Τὸ ἐνιαῖον τοῦ ὕμνου ὑπεστηρίχθη κατὰ τὴν τετάρτην κυρίως δεκαετίαν τοῦ τρέχοντος αἰῶνος, παρ' ὅτι ἐνιζούσας τάσεις εὐρίσκομεν καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅτε ἐμεσουράνουν αἱ ἀπόψεις τοῦ Ruhnken.

Ὁ Franz Dornseiff, *Die archaische Mythenerzählung*,

1. Περιληπτικώτερον τὰς ἀπόψεις του ὁ Dregur ἐδημοσίωσεν ἐν *Forschungen und Fortschritte*, 1936, σ. 3 κέ.

2. GGR I σ. 522.

Folgerungen aus dem homerischen Apollonhymnos, Berlin und Leipzig, 1933, ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ παραδεδομένος ὁμηρικὸς ὕμνος εἰς Ἄπόλλωνα εἶναι ἐνιαῖος, ἔχει καλῶς μελετημένην διάρθρωσιν (σ. 14), ποιηθεὶς ὑπὸ ἐνὸς ποιητοῦ μεταξὺ 582 καὶ 548 π.Χ. (σ. 14–15). Βασικὸν ἐπιχείρημα τοῦ Dornseiff εἶναι ὅτι ὁ Ἄπόλλων τοῦ πρώτου ὑποτιθεμένου αὐτοτελοῦς μέρους τοῦ ὕμνου γνωστοποιεῖ ἐν πρόγραμμα, «sein Lebensprogramm» (σ. 7), ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν σημείων, τὰ ὁποῖα πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ ὕμνῳ, ὡς ἔχει παραδοθῆ.

Τὸ βιβλίον τοῦ Dornseiff οὐχὶ τόσο ἐνεκα τοῦ βασικοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ συγγραφέως ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου τοῦ ὕμνου, ὅσον ἐνεκα τῶν γνωμῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὕμνου, περὶ τῆς καλουμένης σφραγίδος κλπ., προεκάλεσεν ἀντίδρασιν καὶ πόλεμον ἐκ μέρους διαπρεπῶν φιλολόγων, τοῦ Maas (DLZ, 12 Νοεμβρίου 1933, στήλ. 2168), τοῦ Pfeiffer (Gnomon, 1933, σ. 611 κέ.), τοῦ Pfister (Phil. Woch., 10 Φεβρουαρίου 1934, στήλ. 150 κέ.), τοῦ Jacoby (ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ, 28 Ἰουλίου 1934, στήλ. 844 κέ. ὑπὸ τὸν τίτλον Was heisst ἔπαινος). Εἰς τὸν Pfister ἀπήντησεν ὁ Dornseiff, διεξοδικώτερον μὲν ἐν Phil. Woch., 19 Μαΐου 1934, στήλ. 559–560, δι' ἄρθρου ὑπὸ τὸν τίτλον Was heisst ἔπαινος, συντομώτατα δὲ καὶ συμπληρωματικῶς ἐν τῷ φυλλαδίῳ Nochmals der homerische Apollonhymnos, eine Gegenkritik, Greifswalder Beiträge, Heft 8, 1935, ἐν ᾧ ἀπήντησε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τρεῖς μνημονευθέντας φιλολόγους, Ἄλλὰ καὶ ὁ Bethe ἐπολέμησε τὰς ἀπόψεις καὶ τὴν μέθοδον τοῦ Dornseiff ἐν Hermes, 1935, σ. 46 κέ. δι' ἄρθρου ὑπὸ τὸν τίτλον Homerphilologie heute und künftige, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπήντησε ὁ Dornseiff ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ τοῦ ἰδίου ἔτους, σ. 241 κέ., δι' ἄρθρου ὑπὸ τὸν τίτλον Homerphilologie. Ὁ Dornseiff ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς enfant terrible τῆς φιλολογίας, ἀλλὰ τὸ σημαντικὸν συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἐκ τῶν κριτικῶν καὶ ἀντικριτικῶν αὐτῶν εἶναι ὅτι, διὰ νὰ ἐξετάσωμεν γονίμως τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τοῦ ὕμνου, πρέπει νὰ ἀλλάξωμεν μέθοδον. Καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς μεθόδου, τοῦλάχιστον τὴν ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀλλαγῆς, δὲν δεικνύουν μόνον φαινόμενα ὡς ἡ πικρὰ ὁμολογία τῆς μονώσεως ἐνὸς Bethe (Hermes, ἔ.ἄ., σ. 47), ἀλλὰ καὶ ἐργασίαι ὡς αἱ μνημονευθεῖσαι ἀνωτέρω τοῦ Dregur καὶ τοῦ Deubner, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπήντησεν ὁ Dornseiff ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Echtheitsfragen antik-griechischer Literatur, Berlin, 1939. Εἰς τὸν Dregur ἀπαντᾷ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου τούτου, τῷ ἐπιγραφομένῳ Theognis, προσπαθῶν νὰ ἀντικρούσῃ ὅσα ὁ Dregur προέβαλε κατὰ

τοῦ βασικοῦ του ἐπιχειρήματος (σ. 10), εἰς δὲ τὸν Deubner διὰ τοῦ τελευταίου κεφαλαίου, τοῦ ἐπιγραφομένου *Der neuzerlegte homerische Apollonhymnos*, ἐνθα «*temperamentvoll*» (Albert v. Blumenthal ἐν *Gnomon*, τόμ. 19, 1943, σ. 289) ἀντικρούει τὸν Deubner ὑπεραμυνόμενος τοῦ ἐνιαίου τοῦ ὕμνου. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Dornseiff ἐνταῦθα, σ. 84, λέγει ὅτι τὸ ἐνιαῖον τοῦ ὕμνου δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸ ἀποδεχθῶμεν, ἐπειδὴ ἀφ' ἐνὸς μὲν παρεδόθη, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἐνστάσεις κατὰ τούτου δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς.

Τὴν ἐνότητα τοῦ ὕμνου ὑπεστήριξαν καὶ οἱ ἐκδόται τῶν ὁμηρικῶν ὕμνων Allen-Halliday-Sikes², σ. 186 κέ., ἐκ λόγων ἐσωτερικῶν (σ. 187), καὶ ἐξωτερικῶν (σ. 186). Κατ' αὐτοὺς ὑποκείμενον τοῦ ὕμνου εἶναι α) ὁ Δῆλιος Ἄπολλων καὶ ἡ Δηλιακὴ ἑορτὴ καὶ β) ὁ Πύθιος Ἄπολλων καὶ ἡ ἴδρυσις τοῦ Δελφικοῦ μαντείου.

Καὶ τοῦ ἡμετέρου Ἰωάν. Θ. Κακριδῆ ἡ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν περὶ τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον εἰς Ἄπολλωνα προβλημάτων καθόλου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ὕμνου, εἶναι ἀξιόλογος. Διὰ τῆς μελέτης αὐτοῦ *Zum homerischen Apollonhymnos*, *Philologus*, N.F. XLVI, 1937, σ. 104 κέ., ἔδειξε τὸν ἐπιδοτικὸν χαρακτῆρα τῆς διηγήσεως ἐν τῷ ὕμνῳ, ἡ ὁποία κορυφοῦται ψυχολογικῶς κατὰ τὰ περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ μαντείου (σ. 108). Διὰ τῶν κριτικῶν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας ἐργασίας τοῦ Dregur (*DLZ*, 3 Ἰουλίου 1938, στήλ. 947 κέ.) καὶ ἰδίως τοῦ Deubner (*Gnomon*, 16, 1940, 451 κέ.) προσεπάθησε νὰ δείξῃ ὅτι ἡ μέθοδος τῶν Ἀναλυτικῶν δὲν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν καλλιτεχνικῶν μυστικῶν τοῦ ὕμνου (*Gnomon*, ἔ.ἀ. σ. 455). Διὰ τοῦ πέμπτου κεφαλαίου τοῦ ἔργου του *Ὀμηρικὲς ἔρευνες*, Ἀθήνα, 1943, σ. 144 κέ., προσεπάθησε νὰ δείξῃ (σ. 149) «τὴν ἀντιστοιχίαν ποὺ παρουσιάζει ἡ δεύτερη συνάθροιση τῶν θεῶν στὸν Ὀλυμπο (182–206) ...μὲ τὴν συνάθροιση τῶν Ἰώνων στὴ Δῆλο (146–164)». Τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα προβάλλει ὁ Κακριδῆς εἶναι πειστικά, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύεται δι' αὐτῶν ἡ ἐνότης τοῦ ὕμνου εἰ μὴ μόνον μέχρι τοῦ στίχ. 206, τὸν ὁποῖον ὁμως στίχον θεωρεῖ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, σ. 289, ὁ Dregur τέλος τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ὕμνου. Σημαντικώτερα θεωροῦμεν τὰ ἐπιχειρήματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Κακριδῆς (σ. 156 κέ.) συμπληρώνει τὴν βασικὴν θέσιν τοῦ Dornseiff. Ταῦτα δὲ εἶναι ἀνάπτυξις ὧσων ὁ Κακριδῆς ἔγραψεν ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ ἐργασίᾳ αὐτοῦ *Zum homerischen Apollonhymnos* περὶ τῆς αὐξήσεως ἐν τῇ διηγήσει. Αἱ

ὁμοιότητες ἐξ ἄλλου, τὰς ὁποίας εὕρισκει εἰς τοὺς στίχους 177 – 185 καὶ τὴν πρώτην σκηνὴν τοῦ Α, τὰς ὁποίας ὁ Κακριδῆς θεωρεῖ δάνεια ἐκ τῆς Ἰλιάδος, εἶναι πολλοῦ ἐνδιαφέροντος, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τὰς ὁμοιότητας ταύτας παραθέτει καὶ ἐν *Gnomon*, ἔ.ἀ. σ. 454.

Τοῦ S. Eitrem ἡ μικρὰ ἐργασία *Ad homericum hymnum in Apollinem, Varia, 87, Symbolæ Osloenses, 18, 1938, σ. 128 κέ.*, εἶναι σπουδαία συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ὕμνου, διότι ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν μελετῶν εἰς ἀντιστοιχίας καὶ συμφωνίας πραγματικῆς φύσεως μεταξὺ τῶν καλουμένων πρώτου καὶ δευτέρου μέρους τοῦ ὕμνου. Ὁ Eitrem δέχεται ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἴδρυσεν τρεῖς βωμούς, ἐν Δήλῳ, Τελφούσῃ καὶ Κρίσῃ, ἓνα δὲ ναόν, τὸν ἐν Δελφοῖς, ἐπομένως ἐν χρηστήριον ἀνθρώποισι, οὕτω δὲ αἴρεται ἡ ἀντίφασις τῶν στίχ. 80 – 81 *ἐνθάδε μιν πρῶτον τεύξειν περικαλλέα νηὸν | ἔμμεναι ἀνθρώπων χρηστήριον...*, πρὸς τοὺς στίχους 214 – 215 *Ἦ ὡς τὸ πρῶτον χρηστήριον ἀνθρώποισι | ζητεύων κατὰ γαῖαν ἔβης...* (σελ. 130). Ἡ συμφωνία ἐπίσης τῶν στίχων 132 *χρήσω δ' ἀνθρώποισι Διὸς νημερτέα βουλήν* καὶ 253 – 254, 293 – 294 *ἐγὼ νημερτέα βουλήν | πᾶσι θεμιστεύοιμι χρέων ἐνὶ πόνι νηῶ* καὶ 394 *ἱερά τε ῥέξουσι καὶ ἀγγελέουσι θεμιστάς* (σ. 131), ἡ ὁμοιότης τῶν ἀντιδράσεων τῆς Γῆς πρὸς τὴν μαιεύουσαν Εἰλείθυιαν, στίχ. 118, καὶ πρὸς τὴν μαγεύουσαν Ἥραν, στίχ. 341, ἡ συμφωνία τῶν στίχων 29, 81 καὶ 161, 298, 483 περὶ τῆς ἀπολύτου ἐπικρατήσεως εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοῦ χρηστηρίου τοῦ Ἀπόλλωνος (σ. 133), ἀποδεικνύουν κατὰ τὸν Eitrem τὴν συνέχειαν καὶ τὸ ἐνιαῖον τοῦ ὕμνου.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου εἰς Ἀπόλλωνα δὲν ἐλύθη μέχρι σήμερον, διότι καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν τίθεται καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἀντιμετωπίζεται εἶναι ἐσφαλμένος. Ἀντὶ δηλαδὴ νὰ ἐρωτᾶται ἂν πρόκειται περὶ ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ὕμνων, οἱ ὁποῖοι ἀπαρτίζουν τὸν παραδεδομένον, ἂν τὰ μέρη, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ ὕμνος οὗτος, εἶναι σύμφωνα ἢ διάφορα πρὸς ἀλληλα, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθοῦν τὰ ἑξῆς : Εἰς ποιητῆς θέλων νὰ ὑμνήσῃ τὸν Ἀπόλλωνα πρὸ τίνος ὑλικοῦ εὕρισκετο, ποῖα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ ἐξέλεξε, ποῖα νέα στοιχεῖα ἐδημιούργησε ἢ γνωστὰ κατὰ νέον τρόπον ἐνεφάνισε καὶ πῶς ἐξεμεταλλεύθη τὸ ὑλικόν του ἥτοι εἰς τί συνίσταται ἡ τέχνη αὐτοῦ. Ὁ ποιητῆς αὐτὸς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν μίαν λατρευτικὴν πραγματικότητα σχετικὴν πρὸς τὸν θεόν, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ὑμνήσῃ, εὕρισκετο πρὸ ἀπεράντου μυθικοῦ ὑλικοῦ σχετιζομένου πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα,

εἶχεν ἐνώπιόν του καὶ ὕμνους ἀναφερομένους εἰς τὴν γέννησιν καὶ τὰς περιπλανήσεις, τὰς κατακτήσεις καὶ τὰς ἐπεκτάσεις τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἄπολλωνος. Ὅτι τὰ ἀνωτέρω, κυρίως τὸ μυθικὸν ὑλικὸν καὶ τοὺς ὕμνους, εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ποιητής, μανθάνομεν ἐκ τοῦ ὕμνου, στίχ. 19 κέ.

*Πῶς τ' ἄρ σ' ὑμνήσω πάντως εὐνυμνον ἔόντα ;
Πάντη γάρ τοι, Φοῖβε, νόμος βεβλήσεται ᾠδῆς κλπ.*

καὶ στίχ. 207 κέ.

*Πῶς τ' ἄρ σ' ὑμνήσω πάντως εὐνυμνον ἔόντα ;
ἢ ἔ σ' ἐνὶ μνηστῆσιν αἰείδω καὶ φιλότιτι κλπ.*

Οἱ στίχοι ἐξ ἄλλου 25 ἢ ὡς σε πρῶτον Λητώ τέκε χάσμα βροτοῖσιν καὶ 214 – 215 ἢ ὡς τὸ πρῶτον χρηστήριον ἀνθρώποισι ζητεύων κατὰ γαῖαν ἔβης, δεικνύουν ἐπὶ ποίων σημείων νομίζει σκοπιμώτερον ὁ ποιητής νὰ ἐπιμείνῃ κατὰ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Ἄπολλωνος. Ἡ πραγμάτωσις τῶν τρόπων τινὰ δηλώσεων τούτων τοῦ ποιητοῦ ἐδημιούργησε τὴν θεωρίαν περὶ δύο ὕμνων κλπ. ἐν ᾧ πρόκειται περὶ ἀπλῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἐκλογῆς τοῦ ποιητοῦ.

Πλὴν τούτων πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἦτο φυσικὸν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἔπους νὰ μὴ ἀποφύγῃ ὁ ποιητής αὐτός, ἐπειδὴ ἦτο Ἕλλην καὶ βασικὸν στοιχεῖον τῆς παιδείας αὐτοῦ ἦτο ὁ Ὅμηρος.

Ὁ ποιητής τοῦ παραδεδομένου ὕμνου ἐποίησε τὸν ὕμνον αὐτὸν παραλαβὼν ἐκ τοῦ ἔπους ἢ ἐκ πηγῶν τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν μύθων καὶ τῆς ποιήσεως τῶν τεμενῶν, τῆς ὑμνούσης τὰς ἀρετὰς καὶ ἐξηγούσης τὰ αἷτια τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ θεοῦ, μεταχειρισθεῖς δὲ καὶ τὴν περὶ ἑαυτὸν λατρευτικὴν πραγματικότητα. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἦσαν ἑτερογενῆ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμφωνοῦν πρὸς ἀλληλα, προκειμένου μάλιστα περὶ τοῦ Ἄπολλωνος, γεγονὸς τὸ ὁποῖον παρήγαγε τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν παραδοχὴν παρεμβολῶν, ἀσυμφωνιῶν κλπ. Πῶς ὁμως ἐστάθη ἀπέναντι τῶν στοιχείων αὐτῶν ὁ ποιητής, πῶς τὰ ἐμόρφωσε καὶ κυρίως τί σχέδιον ἠκολούθησε, θὰ δειχθῆ καλύτερον, ἐὰν παρακολουθήσωμεν αὐτὸν τὸν ὕμνον.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ ὕμνου ἀποτελεῖ εἰκὼν τῆς εἰσόδου τοῦ Ἄπολλωνος εἰς τὸ Διὸς δῶμα, ὅτε τιτάνει τὰ φαίδιμα τόξα του, διὰ τῶν ὁποίων προκαλεῖ τρόμον εἰς τοὺς θεούς, οἱ ὁποῖοι ἐγείρονται καθὼς πλησιάζει ὁ Ἄπολλων. Μόνον ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Λητώ δὲν φοβοῦνται. Ἡ Λητώ μάλιστα χαλαρώνει τὸ τόξον, κλείει τὴν φαρέτραν καὶ ἀναστᾷ τὸν

όπλισμόν τοῦ υἱοῦ τῆς ἐπὶ χρυσοῦ πασσάλου, καθίζει ἐπὶ θρόνου τὸν Ἄπόλλωνα, εἰς τὸν ὁποῖον προσφέρει ὁ Ζεὺς νέκταρ, ἔπειτα δὲ κάθηνται οἱ ἄλλοι θεοί. Ἡ Λητώ χαίρει, διότι ἐγέννησε υἱὸν τοξοφόρον καὶ καρτερόν. Ὁ ποιητὴς λοιπὸν ἀρχίζει τὸν ὕμνον εἰς τὸν Ἄπόλλωνα μὲ μίαν εἰκόνα καταλληλοτάτην διὰ τὴν ἔξαρσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἄπόλλωνος (στίχ. 1 – 13). Ὑμνον εἰς Ἄπόλλωνα ποιεῖ, τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἐξυμνεῖ, καταλληλότατα λοιπὸν παρουσιάζει πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεως ὅ,τι περισσότερο δεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, τὸν θεὸν τιταίνοντα τὰ ἔνδοξα τόξα καὶ τὸν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐμφανίσεως τοῦ θεοῦ τρόμον τῶν ἄλλων «δαιμόνων». Τὴν εἰκόνα δὲν δημιουργεῖ ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου, τὴν ἐκμεταλλεύεται ὅμως, οὐ μόνον πρὸς δημιουργίαν ἐντυπώσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ ταύτης φυσικὴ εἶναι διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ πρὸς τὴν Λητώ (στίχ. 14 – 18) ἡ μετάβασις εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἄπόλλωνος. Ὅτι ὁ χαιρετισμὸς πρὸς τὴν Λητώ εἶναι τέχνη πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν διήγησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἄπόλλωνος, δεικνύεται ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ποιητοῦ τῆς εἰκόνας τοῦ Ἄπόλλωνος, ἥτις εἶναι τόσον ζωηρά, ὥστε διὰ τοῦ στίχ. 19 στρέφεται πρὸς τὸν Ἄπόλλωνα, πράγμα τὸ ὁποῖον περιφρονεῖ τὸν συνήθη ἐκφραστικὸν τύπον, καθ' ὃν θὰ ἔπρεπε νὰ κατονομάσῃ τὸν Ἄπόλλωνα.

Ὁ ποιητὴς εὐρίσκεται πρὸ ἀπεράντου ὕλης, τὴν ὁποίαν δὲν θέλει ἢ δὲν δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ὀλόκληρον κατὰ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ θεοῦ. Αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἔχουν οἱ στίχοι 19 κέ.

*Πῶς τ' ἄρ σ' ὑμνήσω πάντως εὔμνον ἔόντα ;
Πάντη γάρ τοι, Φοῖβε, νόμος βεβλήσθαι ὠδῆς
ἡμὲν ἂν' ἠπειρον πορτιτρόφον ἠδ' ἀνὰ νήσους.*

Τὸ πολυῦμνητον αὐτὸ τοῦ Ἄπόλλωνος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, στίχ. 22 κέ.

*πᾶσαι δὲ σκοπιαί τοι ἄδον καὶ πρόωνες ἄκροι
ὕψηλῶν ὀρέων ποταμοὶ θ' ἄλαδε προρέοντες
ἄκται τ' εἰς ἄλα κεκλιμέναι λιμένες τε θαλάσσης.*

Ἡ φοίτησις τοῦ Ἄπόλλωνος εἰς ὅλα ταῦτα τὰ μέρη ἐδημιούργησε κατὰ τὸν ποιητὴν μας τὴν πολυυμνίαν τοῦ Ἄπόλλωνος. Ἄν σκεφθῶμεν βαθύτερον τὸ πράγμα αὐτό, θὰ ἴδωμεν ὅτι διὰ τὸν ποιητὴν μας ὁ Ἄπόλλων εἶναι περισσότερο γήϊνος ἢ ὀλύμπιος, ἐπομένως οἱ ὕμνοι, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐνώπιόν του, ἦσαν ὕμνοι ἀναφερόμενοι κυρίως εἰς τὴν θρησκείαν καὶ λατρείαν τῶν τεμενῶν.

Μετὰ τὰ γενικά ταῦτα ἔχομεν τὴν μεταβατικὴν ἐρώτησιν στίχ. 25 κέ.

*ἦ ὣς σε πρῶτον Λητῶ τέκε χάσμα βροτοῖσιν
κλινθεῖσα πρὸς Κύνθος ὄρος κραναῆ ἐνὶ νήσῳ
Δήλῳ ἐν ἀμφιρῦτῃ—ἐκάτερθε δὲ κῦμα κελαινὸν
ἐξήει χέρσονδε λιγυπνοίοις ἀνέμοισιν—
ἔνθεν ἀπορνύμενος πᾶσι θνητοῖσιν ἀνάσσεις ;*

διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἀρχίζει τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀκολουθεῖ λοιπὸν ἡ ὀνομασία τῶν τόπων, εἰς οὓς ἐπλανήθη ἡ Λητῶ μέχρις ὅτου φθάσῃ εἰς Δῆλον (30—44), περὶ ᾧ λέγεται, στίχ. 47, ὅτι *μαλ' ἐτρόμεον καὶ ἐδείδισαν* νὰ γεννήσῃ ἡ Λητῶ εἰς αὐτούς. Οἱ στίχ. 51—60 διηγοῦνται τὰς προτάσεις τῆς Λητοῦς πρὸς τὴν Δῆλον νὰ δεχθῆ νὰ τεχθῆ ἐν αὐτῇ ὁ Ἀπόλλων, νὰ δεχθῆ νὰ γίνῃ ἕδος τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ νὰ ἰδρυθῆ ἐκεῖ *πίων νηὸς* τοῦ θεοῦ. Ταῦτα βεβαίως εἶναι ἐξυψωτικά τῆς Δήλου, ἀλλὰ καὶ δεικτικά τῆς σημασίας τοῦ γεννηθησομένου Ἀπόλλωνος.

Ἡ Δήλος δέχεται, ἀλλὰ ἐκφράζει πρῶτον μὲν φόβον μήπως τικτόμενος ὁ Ἀπόλλων πλήξῃ διὰ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ—τόσπην δύναμιν θὰ ἔχῃ—τὴν νῆσον καὶ βυθίσῃ αὐτήν, ἔπειτα δὲ προβάλλει ὄρον, νὰ ἀναλάβῃ ἡ Λητῶ δι' ὄρκου ὅτι ὁ Ἀπόλλων θὰ ἰδρύσῃ ἐκεῖ μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὅστις θὰ ἀποβῆ τὸ περιφημότερον χρηστήριον τοῦ θεοῦ (62—82). Ἀκολουθεῖ ὁ ὄρκος τῆς Λητοῦς (84—88), ἐν ᾧ λέγει μὲν ἡ Λητῶ πρὸς τὴν Δῆλον, στίχ. 88, *τίσει δὲ σέ γ' ἔξοχα πάντων, ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διαβεβαιώνει μετ' ἐμφάσεως, εἶναι ὅτι Φοίβου τῆδε θυώδης ἔσσειται αἰεὶ | βωμὸς καὶ τέμενος* (87—88). Οἱ στίχοι 87—88 ἀποτελοῦν καθ' ἡμᾶς σπουδαῖον ἐπιχείρημα, ὅχι ὅτι ὁ Δηλιακὸς ὕμνος εἶναι ἀρχαιότερος τῆς Πυθικῆς Συνεχείας, ὡς συνάγει ὁ χωρίζων Humbert (σ. 82 σημ. 3), ἀλλ' ἀντιθέτως ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου γνωρίζει παράδοσιν περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου, διότι, ὡς διατυποῦται ὁ ὄρκος τῆς Λητοῦς, *πραγματικὰ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος θὰ ὑπάρχῃ πάντα ἐν ἐνεργείᾳ βωμὸς καὶ τέμενος τοῦ Φοίβου, θὰ σέ τιμήσῃ δὲ βέβαια ἐξόχως ἐξ ὄλων, δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ μεγίστου κύρους χρηστήριον τῶν Δελφῶν, ἥτοι ζητεῖ μὲν ἡ Δήλος χρηστήριον, ἡ ἀπάντησις ὅμως τῆς Λητοῦς εἶναι μὲν ἱκανοποιητικὴ διὰ τὴν Δῆλον, ἀλλ' ἀσαφὴς ὡς πρὸς τὸ αἶτημα τοῦ χρηστηρίου. Ὅτι δὲ ἡ Λητῶ διὰ τῆς ἀπαντήσεώς της δὲν ἐννοεῖ τὸ ζητούμενον ὑπὸ τῆς Δήλου χρηστήριον, ἀλλ' ἀπλῶς μεγίστην τιμὴν πρὸς τὴν νῆσον, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν στίχων 135—164, ἐν οἷς περιγράφεται ἡ Δηλιακὴ*

έορτή, εἰς τὴν ὁποῖαν συνέρχονται οἱ Ἰάονες ἄθροοι (152) καὶ ἐορτάζοντες τιμοῦν καὶ τὴν νῆσον, ἣ ὁποία χαίρει, διότι ὁ Ἀπόλλων αὐτὴν φίλησε κηρόθι μάλλον (138), ἀλλ' ἐν τῇ πραγματοποιήσει τοῦ ὄρκου τῆς Λητοῦς οὐδὲν περὶ χρηστηρίου ἀναφέρεται. Ἡ περιγραφή τῆς Δηλιακῆς ἐορτῆς εἶναι ἡ ἐπαλήθευσις τοῦ ὄρκου τῆς Λητοῦς, ὁ ὁποῖος οὕτω ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸ αἷτιον, διατι δὲν ἰδρῦθη τὸ χρηστήριον ἐν Δήλῳ.

Ἐν τῇ διηγῆσει τῶν κατὰ τὸν τοκετὸν τοῦ Ἀπόλλωνος παρατηρητέα πρῶτον ἢ διάρκεια τῶν ὠδίνων, στίχ. 91 – 92, *Λητώ δ' ἐννῆ- μάρ τε καὶ ἐννέα νύκτας ἀέπτοις | ὠδίνεσσι πέπαρτο*, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι πρόκειται νὰ γεννηθῇ μέγας θεός, δεύτερον δὲ ἡ ζηλοτυπία τῆς Ἥρας, στίχ. 100 – 101, *ὄτ' ἄρ' υἷὸν ἀμύμονά τε κρατερόν τε | Λητώ τέξεσθαι καλλιπλόκαμος τότε ἔμελλεν*. Καὶ τὴν διάρκειαν τῶν ὠδίνων τῆς Λητοῦς καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Ἥρας ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου χρησιμοποιεῖ πρὸς ἕξαρσιν τοῦ κράτους τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς καὶ τὰς περιπλανήσεις τῆς Λητοῦς καὶ τὸν φόβον τῶν τόπων, εἰς τοὺς ὁποῖους ἐπλανήθη πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐχρησιμοποίησε.

Ἡ Ἥρα κρατεῖ τὴν Εἰλείθυιαν ἄκρω Ὀλύμπῳ ὑπὸ χουσέοισι νέφεσιν (98), ἀλλ' ἡ Εἰλείθυια εὐκολα παρασύρεται ὑπὸ τῆς Ἰριδος μὲ τὸ τάξιμον ἐνὸς ὄρκου (103) καὶ ἔρχεται εἰς Δήλον, ἔνθα ἐκτελεῖ τὰ χρέη αὐτῆς ὡς μαίας. Ὁ Ἀπόλλων γεννᾶται (116). Κατὰ τὴν συνήθειάν του ὁ ποιητὴς σημειοῖ τὴν χαρὰν τῆς Λητοῦς, στίχ. 125 – 126, *χαῖρε δὲ Λητώ, οὕνεκα τοξοφόρον καὶ καρτερόν υἷὸν ἔτικτεν*. Ὁ στίχος 126 φαινομενικῶς δὲν ἔχει τὴν σειράν του ἐδῶ, κυρίως ἔνεκα τοῦ κατηγορουμένου *τοξοφόρον*, διότι τὴν ἰδιότητα ταύτην μᾶς γνωρίζει ὁ ποιητὴς διὰ στόματος τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν στίχ. 131. Ἐν τούτοις ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διακατέχει τὸν ποιητὴν τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν λέγει τὸν στίχον 126, εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι διὰ τοῦ στίχου αὐτοῦ λέγει, ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσα τὸ ὑποκείμενον τοῦ ὕμνου, εὐρίσκειται διαρκῶς πρὸ τοῦ ποιητοῦ, ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ποιητοῦ, ὥστε ἀντιλαμβάνεται πάσης εὐκαιρίας, ἵνα ἐκδηλωθῇ. Ὀμιλεῖ (στίχ. 120 κέ.) περὶ τῆς περιποιήσεως ὑπὸ τῶν θεαινῶν τοῦ νεογνοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ μόλις φθάνει εἰς τὸν ρόλον τῆς Θέμιδος, μόλις λαμβάνει παρὰ ταύτης νέκταρ καὶ ἄμβροσίαν ὁ Ἀπόλλων, ψυχολογικώτατα ὀμιλεῖ περὶ τῆς χαρᾶς τῆς μητρὸς τοῦ θεοῦ διὰ τὸ τέκνον της, τοῦ ὁποῖου φυσικὰ ἢ σημαντικότης (*τοξοφόρος καὶ κρατερός*) καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ἡ θεότης προκαλεῖ τὴν χαρὰν τῆς τόσοσιν ταλαιπωρηθείσης διὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ Λητοῦς. Τί ὠραιότερον καὶ τί φυσικώτερον ἢ νὰ συνδεθῇ ἡ

παράστασις τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν ἀνακούφισιν τῆς μητρὸς του :

“Ο,τι συνιστᾷ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος τείνει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ καὶ νὰ λάβῃ μορφήν, ἡ ὁποία δημιουργεῖ καὶ εἰς τὸν ποιητὴν συμπάθειαν, συναισθηματικὴν κοινωνίαν. Αὐτὸ δικαιώνει τὴν ἀποστροφὴν, στίχ. 127 κέ.,

*αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ, Φοῖβε, κατέβρωσ ἄμβροτον εἶδαρ,
οὐ σέ γ' ἔπειτ' ἔσχον χρύσειοι στρόφοι ἀσπαίροντα,
οὐδ' ἔτι δεσμὰ σ' ἔρυκε, λύοντο δὲ πείρατα πάντα,*

διὰ τῆς ὁποίας εὐρισκόμεθα πλέον πρὸ ἐτοίμου θεοῦ, εἰς τὸ τέλος δηλονότι τοῦ θέματος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος, περὶ τοῦ ὁποίου ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐξῆς εἶναι φυσικὸν νὰ ἀναμένωμεν ἀπὸ ἓνα ἀληθινὸν ποιητὴν ὅ,τι ἐκ τοῦ ἀπεράντου ὑλικοῦ τοῦ σχετιζομένου πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν, τὰς κατακτήσεις τοῦ θεοῦ, θὰ εἶναι συντελεστικώτερον τοῦ δοξασμοῦ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς μὲ πολλὴν τέχνην εἰσάγει ἐνταῦθα τὸν Ἀπόλλωνα, ὡς ἂν πρῶτον περὶ ἑαυτοῦ ἐχρησιμοδότηι, λέγοντα, στίχ. 131 – 132,

*εἶη μοι κίθαρὶς τε φίλη καὶ καμπύλα τόξα
χρήσω δ' ἀνθρώποισι Διὸς νημεροτέα βουλήν.*

“Ο Ἀπόλλων ἀποβαλὼν τὰ σπάργανα ἐβίβασκεν ἐπὶ χθονὸς εὐρου-οδείης προκαλῶν θάμβος εἰς τὰς θεὰς (113 κέ.). Τώρα ἡ Δῆλος χρυσῶ ἅπασα | βεβροίθει καθορῶσα οὐ μιν θεὸς εἴλετο οἰκία θέσθαι | νήσων ἠπείρου τε, φίλησε δὲ κηρόθι μᾶλλον (135 – 139). Οὕτως ἐπαληθεύονται οἱ στίχοι 87 – 88, οἱ περιέχοντες τὸν ὄρκον τῆς Λητοῦς, καὶ ἀποβάλλονται οἱ φόβοι τῆς Δήλου, οἱ ἐκφραζόμενοι ἐν στίχ. 66 – 78.

Αἱ φράσεις χρυσῶ δ' ἄρα Δῆλος ἅπασα βεβροίθει καί, στίχ. 139, ἦνθησ' ὡς ὅτε τε ρῖον οὖρεος ἄνθεσιν ὕλης δημιουργοῦν εἰκόνα, ἡ ὁποία παρασύρει τὸν ποιητὴν τοῦ ὕμνου νὰ συνεχίσῃ τὴν διήγησιν μὲ ἀποστροφάς. Μὲ τὴν ἀποστροφὴν, στίχ. 140 κέ., τονίζεται ἡ ἐξάπλωσις τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος (140 – 145), ἐπομένως οἱ στίχ. 143 – 145

*πολλοὶ τοι νηοὶ τε καὶ ἄλσεα δενδρήεντα
πᾶσαι δὲ σκοπιαί τε φίλαι καὶ πρόωνες ἄκροι
ὑψηλῶν ὄρεων ποταμοὶ θ' ἄλαδε προρέοντες*

ἔχουν ἐνταῦθα τὴν θέσιν των, χωρὶς ἢ ἐπανάληψις τῶν δύο τελευταίων νὰ εἶναι σοβαρὸς λόγος πρὸς δημιουργίαν ζητήματος ἀθετήσεως, ἀφ' οὗ

οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐθεώρουν ἐλάττωμα τὴν διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων ἐπανάληψιν μιᾶς ἐννοίας. Ἡ περιγραφή τῆς ἑξαπλώσεως τῆς λατρείας τοῦ Ἄπόλλωνος, ἡ ὁποία θὰ συνεπληροῦτο διὰ τῶν στίχ. 179 – 180

*ὦ ἄνα, καὶ Λυκίην καὶ Μηονίην ἐρατεινὴν
καὶ Μίλητον ἔχεις, ἕναλον πόλιν ἱμερόεσσαν,*

διὰ τῆς ἀναφορᾶς δηλαδή σπουδαιωτάτων λατρευτικῶν χώρων τοῦ Ἄπόλλωνος, διακόπτεται ἐκ τῆς πίεσεως, τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ὁ ποιητής, ἵνα φθάσῃ ταχέως εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Δηλιακῆς ἑορτῆς. Ἡ πίεσις αὐτῇ δικαιούται ψυχολογικῶς ἐκ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν προξενοῦν ὅσα περὶ Δήλου ἀνωτέρω ἐλέχθησαν. Διὰ τοῦτο ἀψυχολογῆτως ἐκδύεται, ὡς ὁ Humbert, μεταφέρουν τοὺς στίχ. 179 – 180 μετὰ τὸν στίχ. 142.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἄπόλλωνος κορυφοῦται μὲ τὴν περιγραφὴν τῆς Δηλιακῆς ἑορτῆς (146 – 164). Ἐπειδὴ ὁ λατρεύων τείνει πρὸς ἀφομοίωσιν μὲ τὸ λατρευόμενον, ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου πρὸ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς ἑορτῆς μένει ἐκθαμβος νομίζων ὅτι, βλέπων τοὺς Ἴωνας νὰ ἑορτάζουν, βλέπει θεούς. Τέρπεται ἐκ καρδίας ὁ βλέπων τὴν χάριν πάντων, τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς καλλιζώνους γυναῖκας, τὰ ταχέα πλοῖα, τὰ ἄφθονα πλούτη. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ διὰ τὸν καλλιτέχνην ποιητὴν τοῦ ὕμνου μέγα θαῦμα, *δου κλέος οὔ ποτ' ὀλεῖται* (156), εἶναι αἱ Δηλιάδες κοῦραι, αἱ θεράπαιναι τοῦ Ἐκατηβέλεταο, αἱ ὁποῖαι ὕμνοῦν τὸν Ἄπόλλωνα, τὴν Λητώ καὶ τὴν Ἄρτεμιν, αἱ ὁποῖαι ὕμνοῦν παλαιούς ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ ὁ ὕμνος τῶν θέλγει τοὺς μετέχοντας τῆς πανηγύρεως. Αἱ Δηλιάδες κοῦραι γνωρίζουν νὰ τραγουδήσουν εἰς οἴανδήποτε γλῶσσαν. Τὸ ἔσμα τῶν Δηλιάδων παρθένων ὁμιλεῖ εἰς τὴν ψυχὴν παντὸς παρακολουθοῦντος. Οὕτω εὐρισκόμεθα πάλιν πρὸ μιᾶς θυμικῆς ἐντάσεως. Ὁ ποιητὴς, περισσότερον βεβαίως ὁ ραψωδός, ἴσταται ὀπισθεν τοῦ ἔργου του. Ἄλλ' εἰς μίαν στιγμὴν ψυχικῆς ἐντάσεως, ὅπως ἐδῶ, καθ' ἣν ἕκαστος τῶν ἑορταζόντων φαίη κεν αὐτὸς φθέγγεσθαι, (163 – 164), δικαιούται καλύτερον πάσης ἄλλης περιστάσεως νὰ προβάλλῃ τὸν ἑαυτὸν του ὁ ποιητὴς. Ὅπως εἰς Z 358, εἰς μίαν δηλαδή τῶν βαθυτέρον ἀνθρωπίνων σκηνῶν τῆς Ἰλιάδος, ὁ ποιητὴς εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ τὸν ρόλον του μὲ τὴν ὑπολανθάνουσαν αὐτοπαρηγορίαν τῆς Ἐλένης, ὅτι τὰ βάσανά της θὰ τὰ ψάλλουν οἱ μεταγενέστεροι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, εἰς τὸ κορύφωμα τῆς πλέον ἀνθρωπίνης στιγμῆς τῆς λατρείας τοῦ Ἄπόλλωνος, ὁ ποιητὴς δικαιο-

λογεῖται ἄριστα νὰ προβάλλῃ ἑαυτὸν, ἵνα δηλώσῃ ὅτι τὴν ἀθανασίαν τοῦ γεγονότος θὰ ὀφείλουν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν ποιητὴν. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔχει ἔνταῦθα ἡ καλουμένη σφραγίς, οὐχὶ ἵνα δηλώσῃ τὴν ταυτότητα τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον προβάλλει ἑαυτὸν ὁ ποιητής, ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς κλασσικόν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τύπον δεικνύοντα τὴν ποιητικὴν ἀποστολήν. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς συνειδήσεως ὅτι μόνον ὁ ποιητής, ἐπειδὴ ἔχει ἰδιάζουσάν τινα φύσιν, δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀθανασίαν ἑνὸς γεγονότος. Εἰς ποῖον σημεῖον τοῦ ὕμνου θὰ γίνῃ ἡ προβολὴ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν. Δυνάμεθα ἴσως μόνον νὰ αἰτιολογήσωμεν. Ὁ Βακχυλίδης παραδείγματος χάριν εἰς τὸν τρίτον Ἐπίνικόν του ὁμιλεῖ περὶ τῆς συμβολῆς του εἰς τὴν διαιώνισιν τῆς μνήμης μιᾶς νίκης καὶ τῆς δόξης τοῦ Ἰέρωνος εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος, στίχ. 96 κέ. σὺν δ' ἀλαθ[εῖαι] καλῶν | καὶ μελιγλώσσου τις ὑμνήσει χάριν | Κηῖας ἀηδόκος, ἐν ᾧ εἰς τὸν πέμπτον Ἐπίνικόν του ὁμιλεῖ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ποιήματος, στίχ. 9 κέ. ἢ σὺν χαρίτεσσι βαθυζώνοις ὑφάνας | ὕμνον ἀπὸ ζαθέας | νάσου ξένος ὑμετέραν πέμ/πει κλεεννὰν ἐς πόλιν, | χρυσάμπυκος οὐρανίας | κλεινὸς θεράπων.

Εἰς τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον εἰς Ἀπόλλωνα ὁ ποιητής θεωρεῖ κατάλληλον στιγμὴν νὰ προβάλλῃ ἑαυτὸν εἰς τὸ κορύφωμα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς Δηλιακῆς ἑορτῆς. Οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ σοβαρῶς ὅτι ἡ στιγμὴ τῆς προβολῆς τοῦ ρόλου τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι ἡ καταλληλοτέρα, ἀφ' οὗ ἐν στίχ. 156 κέ., ὁμιλῶν περὶ τοῦ σημαντικωτέρου σημείου τῆς ἑορτῆς καὶ προφητεύων περὶ τῆς ἀθανασίας τῶν Δηλιάδων θεραπεινῶν τοῦ Ἀπόλλωνος, διακατέχεται ὑπὸ τόσον μεγάλου θαυμασμοῦ, ὥστε, ἐπειδὴ ἀδυνατεῖ ἔνεκα τῆς πιέσεως τοῦ θαυμασμοῦ τούτου νὰ ὑψώσῃ ἰδικὴν του εἰκόνα τοῦ γεγονότος, ἐλευθεροῦται μὲ ὁμηρικὴν ἔκφρασιν μεταχειριζόμενος τὴν φρασεολογίαν τοῦ Κάλχαντος (B 325), ἵνα χαπακτηρίσῃ τὰς Δηλιάδας κούρας :

*Πρὸς δὲ τόδε μέγα θαῦμα, οὐ κλέος οὔ ποτ' ὀλεῖται,
κούραι Δηλιάδες, Ἐκατηβελέταο θεράπναι.*

Κατὰ ταῦτα δὲν πρόκειται ἔνταῦθα περὶ σφραγίδος κατὰ κυριολεξίαν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὕμνου νὰ δείξῃ, ἴσως νὰ ἐπιδείξῃ, τὴν συμβολὴν του εἰς τὴν ἀθανασίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὕμνουμένων, ὡς δεικνύουν καὶ οἱ στίχ. 174—176 :

*Ἵμεῖς δ' ὑμέτερον κλέος οἴσομεν, ὅσον ἐπ' αἶαν
ἀνθρώπων στρεφόμεσθα πόλεις εὖ ναιεταώσας·
οἱ δ' ἐπὶ δὴ πείσονται, ἐπεὶ καὶ ἐτήτυμόν ἐστιν.*

Οἱ ὁποῖοι δεικνύουν ἐπὶ πλεόν μίαν μετριοφροσύνην τοῦ ποιητοῦ, ἐκ τῆς ἀπόψεως ὅτι δὲν ἀρκεῖ βεβαίως μόνον ὁ ποιητὴς εἰς τὴν διαίω-
νισιν τῆς μνήμης ἑνὸς ἔργου, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἔργον εἶναι ἀναγκαῖον
νὰ εἶναι ἄξιον.

Ὅταν οὕτως ἀντιμετωπίσωμεν τὸ πρόβλημα τῆς καλουμένης σφρα-
γίδος, θὰ ἐννοήσωμεν διατὶ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ὕμνου, στίχ. 166 κέ.,
ἔπρεπε νὰ προβάλλῃ ἑαυτὸν ὁ ποιητὴς. Θὰ δικαιολογήσωμεν δὲ καὶ τὸ
«ἀκατανόητον» ἀφήμωσ (στίχ. 171), τὸ ὁποῖον σημαίνει *χωρὶς νὰ ὀνομά-
σετε τὸν ποιητὴν*, ἀφ' οὗ κύριος σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ προβάλλῃ
τὴν ποιητικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῶν ἐπαινουμένων Δηλιά-
δων, παρὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος ζητεῖ διατήρησιν τῆς μνήμης αὐτοῦ,
στίχ. 166 κέ.

*ἔμεῖο δὲ καὶ μετόπισθε
μνήσασθ', ὅπποτε κέν τις ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
ἐνθάδ' ἀνείρηται, ξεῖνος ταλαπείριος ἐλθών,*

οὐχὶ δὲ νὰ δηλώσῃ τὴν ταυτότητά του διὰ τῆς δηλώσεως τοῦ ὀνόμα-
τος αὐτοῦ. Ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν λέγει τὸ ὄνομά του, ἀντιθέτως δὲ κατὰ
τὴν παράδοσιν χειρογράφων τοῦ Θουκυδίδου ἔχομεν εἰς τὸ τέλος τοῦ
στίχ. 171 ἀφήμωσ, τοῦτο δεικνύει καθ' ἡμᾶς μετριόφρονά τινα εὐγέ-
νειαν. Ἐξ ἄλλου προϋποθέτει γνωστὸν τὸν ποιητὴν¹. Τέλος ὁ ποιητὴς
θέλει νὰ δείξῃ τὸ ἔργον του σπουδαῖον, στίχ. 173, τοῦ πᾶσαι μετό-
πισθεν ἀριστεύουσιν αἰοδαί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πρόσωπόν του, τὸ
ὁποῖον οὔτε ἀτομικὴν οὔτε πατρίδος σημασίαν παρουσιάζει, στίχ. 172,
τυφλὸς ἀνὴρ, οἴκει δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσση. Διὰ ταῦτα θεωροῦμεν
ἐσφαλμένον τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ed. Schwartz, ὅτι ἡ τοιαύτη προ-
βολὴ τοῦ ποιητοῦ—ἡ ὁποία ἔπειτα θὰ ἀποτελέσῃ τὸν τρόπον τῆς ἰδα-

1. Ὁ Ernst Bickel, Homer, Die Lösung der homerischen Frage, Bonn 1949, δέχεται, σ. 77, τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Bucheler ὅτι εἰς τὸ ποικίλως παραδεδομένον τέλος τοῦ στίχ. 171 ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὕμνου, ἀλλ' ἐξηλείφθη ὑπὸ ραψωδῶν, ἵνα φαίνεται ὅτι ὁ ὕμνος ἀνήκει εἰς τὸν Ὅμηρον. Διὰ τῆς ἡμετέρας ὁμως ἐρμηνείας νομίζομεν ὅτι σφύζεται ἡ πύ-
στις τῶν παραδιδόντων ἀρχαιοτέρων χειρογράφων τοῦ Θουκυδίδου.

νικῆς προβολῆς τοῦ Ὀμήρου — χάνει «jede Pointe» ἀπὸ τὸ πνευματικῶδες αὐτῆς ἄνευ τῆς δηλώσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὕμνου².

Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου μέχρι τώρα ἔκαμε τὰ ἑξῆς: ἤρχισε τὸν ὕμνον μὲ μίαν ἐπιβλητικὴν εἰκόνα, τὴν τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸ Διὸς δῶμα, διηγήθη τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ θεοῦ, περιέγραψε τὴν ἐξάπλωσιν τῆς λατρείας αὐτοῦ ἐπιμείνας εἰς τὴν Δῆλον καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς νήσου. Τὰ κεφαλαιώδη αὐτὰ πράγματα ἐποίκιλε καὶ συνέδεσε ποικιλοτρόπως. Ἐχρησιμοποίησε π.χ. τὸν μακαρισμὸν τῆς Λητοῦς, στίχ. 14 — 18, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ ἐξεμεταλλεύθη τὴν συμμετοχὴν τῶν Ἰώνων, τῶν ἀνθρώπων τὴν συνεπαφὴν πρὸς τὸν θεόν, ἵνα ὁμιλήσῃ καὶ περὶ τοῦ ἰδικοῦ του ρόλου στίχ. 166 — 176. Ὁ ποιητὴς ποιεῖ ὕμνον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Ὅπισθεν τῶν — ἄς τὰς ὀνομάσωμεν οὕτω — ὑποκειμενικῶν παρεμβάσεων τοῦ ποιητοῦ ὑπάρχει ἓν σχέδιον πραγμάτων, τὰ ὁποῖα μάλιστα συνδέονται διὰ τῶν παρεμβάσεων (χαιρετισμῶν, ἀποστροφῶν, κλπ) αὐτῶν. Οἱ στίχοι λοιπὸν 177 — 178,

*αὐτὰρ ἐγὼν οὐ λήξω ἐκηβόλον Ἀπόλλωνα
ὕμνέων ἀργυρότοξον, δν ἠύκομος τέκε Λητώ,*

ἀποτελοῦν σύνδεσμον (ἐπιστροφὴν πρὸς τὸ θέμα τοῦς ὀνόμασεν ὀρθῶς ὁ Gemoll) τῶν στίχ. 140 κέ. πρὸς τοὺς στίχ. 182 κέ., διότι οὕτω βλέπομεν μίαν πορείαν τοῦ θεοῦ, τῆς ὁποίας τὸ τέρμα εἶναι ὁ Ὀλυμπος καὶ τὸ Διὸς δῶμα (186 — 187). Ἐχομεν λοιπὸν μέχρι στιγμῆς ἓνα θεὸν γεννηθέντα ἐπὶ τῆς γῆς, γήϊνον, καὶ κατευθυνόμενον πρὸς τὸν Ὀλυμπόν, πορευόμενον δηλονότι ἵνα γίνῃ ὀλύμπιος. Μὴ ζητῶμεν νὰ εὔρωμεν ἀκριβῶς τοὺς σταθμοὺς τῆς πορείας αὐτῆς, διότι θὰ ματαιοπονήσωμεν. Ἄς ἀρκεσθῶμεν μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔχομεν μέχρι τῆς στιγμῆς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς θρησκείας τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν ὀλυμπιακὴν. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας ταύτης τὰ εἶχε μάθει εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ ὕμνου τὸ ἔπος, ἢ ποίησις δηλονότι τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὑπῆρξε θεράπων. Ἴδου διατὶ εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι αἱ ὁμοιότητες, τὰς ὁποίας εὐρίσκει ὁ Κακριδῆς (Gnomion ἔ.ἀ 454, Ὀμ. ἔρ. 152 — 153) εἰς τοὺς στίχους 177 — 184 τοῦ ὕμνου καὶ τῆς πρώτης σκηνῆς τοῦ Χρύ-

1. Ernst Bickel, ἔ.ἀ.

2. Ed. Schwartz, Der Name Homeros, Hermes, τόμ. 75, 1940, σ. 4.

σου ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰλιάδος, ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ὕμνου.

Ὁ ποιητὴς εὐρίσκει (ποιὸς θὰ ἔλεγε τὸ ἀντίθετον ;) καταλληλότερον τὸν Ὀλυμπον διὰ νὰ δείξῃ τὴν σημαντικότητά τοῦ θεοῦ ὡς μουσικοῦ θεοῦ. Τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος ἀπαρτίζουν τὰ ἐξῆς στοιχεῖα : Ἔρχεται ὁ Ἀπόλλων εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀπὸ τὴν Πυθῶ τὴν πετρήεσσαν παίζων τὴν φόρμιγγα μὲ χρυσοῦν πλήκτρον. Ἀνέρχεται ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸ Διὸς δῶμα ὥστε νόημα. Οἱ θεοὶ τότε ὅλοι ὁμοῦ ἀρχίζουν τὴν διασκέδασιν. Ὁ Ἀπόλλων παίζει τὴν λύραν καὶ ὄλαι αἱ Μοῦσαι ᾄδουν, τραγουδοῦν τὰ ἀθάνατα τῶν θεῶν πλεονεκτήματα καὶ τὰ βάσανα τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι δὲν δύνανται νὰ εὔρουν ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου καὶ φάρμακον κατὰ τοῦ γήρατος. Τραγουδοῦν λοιπὸν αἰώνια θέματα. Καὶ αἱ Χάριτες καὶ αἱ Ὠραι καὶ ἡ Ἀρμονία καὶ ἡ Ἥβη καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπεροχωτέρα τῶν ἄλλων, ἡ Ἄρτεμις, καὶ ὁ Ἄρης καὶ ὁ Ἑρμῆς χορεύουν. Ὁ δὲ Ἀπόλλων, 201 κέ. ἐγκιθαρίζει | καλὰ καὶ ὕψι βιβάς, αἴγλη δέ μιν ἀμφιφαίνει | μαρμαρυγαί τε ποδῶν καὶ ἐνκλώστοιο χιτῶνος. Τὴν εἰκόνα συμπληρῶνει ἡ παρουσία τῶν γονέων τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς χρυσοπλοκάμου Λητοῦς καὶ τοῦ μητιέταο Διός, οἵτινες βλέποντες τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν τῶν παίζοντα μετ' ἀθανάνοισι θεοῖσι, ἐπιτέρπονται θυμὸν μέγαν (204), αἰσθάνονται ἀέραντον εὐτυχίαν. Τῆς εἰκόνης αὐτῆς τὸ σημαντικώτερον στοιχεῖον εἶναι ὁ Ἀπόλλων, ὄλα τὰ ἄλλα περὶ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν λύραν αὐτοῦ στρέφονται. Οὕτω τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τριῶν στοιχείων τῶν ἀποτελούντων τὴν δύναμιν καὶ τὸ πεδῖον δραστηριότητος τοῦ Ἀπόλλωνος (στίχ. 131 – 132) ἔχει χρησιμοποιηθῆ ἄριστα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὕμνου, διότι κατὰ τὴν ἔκφρασίν του τὸ ὕψωσε εἰς μορφήν τελείαν.

Ὅταν ὁ ποιητὴς παρέστησε τὴν εὐτυχίαν τῆς μητρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐστράφη πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα συνεχίσῃ τὸν ὕμνον (στίχ. 19). Καὶ τώρα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνεχίζει, στίχ. 207 πῶς τ' ἄρ σ' ὑμνήσω πάντως εὐμνον ἐόντα ; Χαρακτηριστικώτατον δὲ θεωροῦμεν τῆς τέχνης τοῦ ποιητοῦ τὴν φυσικότητα, καθ' ἣν, προτιθέμενος νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἄλλων στοιχείων τῶν συναποτελούντων τὴν δύναμιν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὰ ὅποια σχετίζονται πρὸς τὴν πάλην τοῦ θεοῦ πρὸς ἐπικράτησιν του ἐπὶ τῆς γῆς, δὲν μεταβαίνει ἀποτόμως εἰς ἐκεῖνα, ἀλλὰ προτιμᾷ πρῶτον νὰ ὑπομνήσῃ περὶ τῶν ἐρωτικῶν κατακτήσεων τοῦ ὕμνολογουμένου θεοῦ. Ἡ μουσικὴ εὐκολώτερον καὶ φυσικώτερον φέρει πρὸς τὸν ἔρωτα, ὁ ὅποιος πάλιν ὡς ἄγων συγγενεύει καὶ πρὸς

τούς άλλους αγῶνας. Ὁ Ἀπόλλων λοιπὸν τώρα (στίχ. 215, *ζητεύων κατὰ γαῖαν ἔβης*) κατέρχεται εἰς τὴν γῆν καὶ ζητεῖ νὰ ἰδρῦσῃ χρηστήριον. Ὅπως πολὺ ὀρθῶς τονίζεται εἰς ἓν τῶν σπουδαιότερων τῆς ὁμηρικῆς φιλολογίας βιβλίων τῶν τελευταίων ἐτῶν, «νὰ κατακτήσῃ τεμένη δ' ἓνα Ὀλύμπιον ἦτο σχεδὸν πάντοτε νὰ γίνῃ γῆϊνος θεός»¹.

Καὶ διὰ τὸν Ἀπόλλωνα ἡ ἰδρυσις τοῦ χρηστηρίου ἦτο σημαντικώτατον πρᾶγμα, ἀφ' οὗ τὸ χρηστήριον ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον τῶν συνιστώντων τὸν χαρακτῆρα τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικὸν νὰ τὸ διηγηθῆ ὁ ποιητὴς ἐν ἐκτάσει. Ἴδου τώρα διατὶ ὁ ποιητὴς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ στραφῆ πρὸς τὴν μυθολογίαν καὶ τὴν λογοτεχνίαν τῶν τεμενῶν καὶ ἐκ τοῦ ἀπείρου ὑλικοῦ νὰ ἐκλέξῃ ὅ,τι κατὰ τὴν γνώμην του ἦτο καταλληλότερον πρὸς τὸν σκοπὸν του. Ἄν ὅ,τι ἐξέλεξε στρέφεται περισσότερον περὶ τὸ χρηστήριον, δὲν σημαίνει ὅτι ἔχομεν ἄλλον ποιητὴν καὶ Πυθικὴν συνέχειαν ἢ ὕμνον εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα. Σημαίνει ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸς ἑνὸς μέρους τοῦ ὕμνου, ὁ ὁποῖος κεφαλαιωδῶς ὑμνολογεῖ τὴν πορείαν ἑνὸς Ὀλυμπίου εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν προσαρμογὴν του πρὸς τὰ τεμένη. Εἰς τὸ πρὸς Ὀλυμπον ἀπὸ χθονὸς ὡς τε νόημα | εἶσι Διὸς πρὸς δῶμα τῶν στίχ. 186 – 187 ἀντιστοιχεῖ τώρα τὸ κατὰ γαῖαν ἔβης *ζητεύων χρηστήριον ἀνθρώποισι* τῶν στίχ. 215 – 214.

Καὶ πρῶτον διαγράφει τὴν πορείαν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ Πιερίης μέχρι Θηβῶν ἐν στίχ. 216 – 225, ἄνευ τῶν περιστατικῶν τῆς πορείας αὐτῆς—μόνον περὶ τοῦ Ληλαντίου πεδίου λέγει ἀπλῶς ὅτι δὲν ἤρεσκε εἰς τὸν Ἀπόλλωνα νὰ ἰδρῦσῃ ἐκεῖ *νηὸν τε καὶ ἄλσεα δενδρῆεντα* (220-221)—κατὰ τὸν αὐτὸν δηλαδὴ τρόπον, καθ' ὃν τῆς Λητοῦς τὴν πορείαν διέγραψε μέχρι Δήλου ἐν στίχ. 30 – 44.

Ἐπειτα ὅσον πλησιάζει πρὸς τὸ ἰδρυθησόμενον χρηστήριον ὁ θεός, τόσον ὁ ποιητὴς ἐνδιαφέρεται νὰ ὁμιλήσῃ ἐκτενέστερον, ὡς ἄλλως εἶναι καὶ φυσικόν. Περὶ τῶν Θηβῶν λέγει, στίχ. 225 – 228, ὅτι ἦσαν δασώδης καὶ ἀγρία περιοχὴ. Πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὸ ἰδρυθησόμενον χρηστήριον, λέγει, στίχ. 230 – 238, περισσότερα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα περὶ Ὀγχηστοῦ, διότι ἐκεῖ ἦτο ἡ περιοχὴ μεγάλου θεοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος, τὸν ὁποῖον δὲν ἐνοχλεῖ, διότι τὸ ἔπος εἶχε διδάξει εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ ὕμνου πόσον στενοὶ ἦσαν οἱ δεσμοὶ τῶν δύο τούτων θεῶν καὶ μάλιστα πόσον ἐσέβετο ὁ Ἀπόλλων τὸν Ποσειδῶνα (π.χ.

1. Fernand Robert, Homère, Paris 1950, σ. 109.

M 17,34 Φ 435 κέ., κυρίως 469). Προχωρεῖ κατόπιν εἰς Κηφισσόν, φθάνει εἰς 'Αλίαρτον'.

Ἔπειτα ἔρχεται εἰς Τελφοῦσαν. Εἶναι κατάλληλον μέρος πρὸς ἴδρυσιν τοῦ χρηστηρίου. Ἐδῶ λέγει περισσότερα καὶ κατὰ λυρικώτερον τρόπον ὁ ποιητής. Καὶ πρῶτον, ὡς ἐν στίχ. 51 κέ. ὠμίλησεν ἡ Λητώ εἰς τὴν Δῆλον, θέλουσα νὰ γεννήσῃ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸν Ἀπόλλωνα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, στίχ. 247, ὁμιλεῖ ὁ Ἀπόλλων εἰς τὴν Τελφοῦσαν, διότι, τόθι... ἄδε χῶρος ἀπήμων | τεύξασθαι νηὸν τε καὶ ἄλσεα δενδρήεντα (243 – 244). Οἱ λόγοι τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὴν Τελφοῦσαν, στίχ. 248 – 253,

Τελφοῦσ' ἐνθάδε δὴ φρονέω περικαλλέα νηὸν
ἀνθρώπων τεύξαι χρηστήριον, οἳ τε μοι αἰεὶ
ἐνθάδ' ἀγινήσουσι τεληέσσας ἑκατόμβας,
ἡμὲν ὅσοι Πελοπόννησον πείραν ἔχουσιν
ἢ δ' ὅσοι Εὐρώπην τε καὶ ἀμφιρύτους κατὰ νήσους,
χρησόμενοι τοῖσιν δὲ τ' ἐγὼ νημερτέα βουλήν
πᾶσι θεμιστεύοιμι χρέων ἐνὶ πίοι νηῶ,

εἶναι φυσικὰ ἀνάπτυξις τοῦ στίχ. 131 *χρήσῳ* (δ) ἀνθρώποισι Διὸς νημερτέα βουλήν.

Ἡ Τελφοῦσα πείθει τὸν Ἀπόλλωνα νὰ μὴ κτίσῃ ἐκεῖ τὸ μαντεῖον, διότι δῆθεν θὰ ἐνοχλῆται μὲν ἐκ τοῦ θορύβου τῶν πινόντων ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτῆς ἵππων καὶ ἡμιόνων, θὰ μειονεκτῇ δέ, διότι οἱ ἄνθρωποι θὰ προτιμοῦν νὰ βλέπουν, στίχ. 265 – 266,

ἄρματα τ' εὐποίητα καὶ ὠκυπόδων κτύπον ἵππων
ἢ νηὸν τε μέγαν καὶ κτήματα πόλλ' ἐνεόντα,

πράγματι ὁμως, στίχ. 275 – 276, ὄφρα οἱ αὐτῇ | Τελφοῦση κλέος εἴη ἐπὶ χθονὶ μηδ' Ἐκάτοιο. Ὁ τελευταῖος στίχος, ὁ 276, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸν χόλον τῆς Τελφοῦσης, στίχ. 255, δεικνύει καθαρά ὅτι ἀρχίζουν αἱ δυσκολίαι τοῦ ὡς Ὀλυμπίου παρασταθέντος μέχρι τοῦδε Ἀπόλλ-

1. Οἱ στίχ. 239 – 243 δεικνύουν γεωγραφικὴν ἄγνοιαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀθετοῦνται ὑπὸ τοῦ Humbert. Ἄλλοι τοὺς δικαιολογοῦν παραδεχόμενοι πολλὰς μυθικὰς πορείας τοῦ Ἀπόλλωνος. Δὲν θεωροῦμεν σοβαρὰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐρευνητῶν νὰ γνωρίζῃ ὁ ποιητής καλὴν γεωγραφίαν, ὁ ὁποῖος σκοπὸν ἔχει νὰ δείξῃ σημεῖά τινα τῆς πορείας τοῦ θεοῦ, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν γεωγραφικὴν συμφωνίαν τῶν σημείων αὐτῶν.

λωνος, ἵνα γίνῃ γήϊνος θεός. Ἐπὶ τοῦ παρόντος συναντᾷ τὴν πονηρίαν τῆς Τελφούσης, ἡ ὁποία ὑποδεικνύει εἰς τὸν θεόν, στίχ. 269 ἐν Κρίσει ποιῆσαι ὑπὸ πτυχί Παρησοῖο. Ὁ Ἀπόλλων μεταβαίνει ἐκεῖ διελθὼν ἐκ τῆς πόλεως τῶν Φλεγύων ἀνδρῶν ὑβριστάων (278). Ποῖος γνωρίζει τὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν στάσιν τοῦ θεοῦ πρὸς ἐκείνους; Ὅτι ὅμως τὰ πράγματα δὲν συνέβησαν ὁμαλῶς, δεικνύει ἡ ἀποστροφὴ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν θεόν, στίχ. 277 κέ. καὶ τὸ ἐπίθετον ἑκατηβόλος. Ἄλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ ποιητὴς ἐνδιαφέρεται νὰ ὑμνήσῃ, ὅπως καὶ ὅταν ὕμνησεν ὡς Ὀλύμπιον τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν ἀγῶνα τοῦ θεοῦ, ἵνα γίνῃ χθόνιος, διὰ τῆς προβολῆς τῶν χαρακτηριστικωτέρων σημείων.

Ὡς ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν, ὁ ποιητὴς ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ ὁμιλῇ ἐκτενέστερον περὶ τόπων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν στενοτέραν σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ θεοῦ. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν καὶ νὰ περιγράψῃ τὴν τοποθεσίαν τῆς Κρίσης (στίχ. 282 – 285) καὶ νὰ ἱστορήσῃ ὅ,τι συντελεῖ περισσότερο εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔχει ἡ διήγησις τοῦ φόνου τῆς δρακαίνης καὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάονος, στίχ. 300 – 372. Διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἡρας ἀναθέσεως εἰς τὴν δράκαιναν αὐτὴν τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Τυφάονος ἐξαίρεται περισσότερο ἢ σημασία τῆς δρακαίνης καὶ ἐπομένως εἶναι ὁ φόνος αὐτῆς ἐνδεικτικώτερος τῆς δυνάμεως τῶν τόξων τοῦ Ἀπόλλωνος.

Τὰ κατὰ τὴν δράκαιναν καὶ τὸν φόνον αὐτῆς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἴπῃ ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου, ἵνα δείξῃ καὶ ποίαν εὐεργεσίαν προσέφερε τὸ τόξον τοῦ Ἀπόλλωνος :

στίχ. 356 κέ. *ὄς τῇ γ' ἀντιάσειε, φέρεσκέ μιν αἴσιμον ἦμαρ,
πρὶν γέ οἱ ἰὸν ἐφῆκεν ἄναξ ἑκάεργος Ἀπόλλων
καρτερόν,*

καὶ ἵνα εἴπῃ τὸ αἷτιον τοῦ τοπωνυμίου Πυθῶ καὶ τῆς ἐπωνυμίας Πύθιος. Θὰ ἦτο δὲ ἀκατανόητον ποιητὴς ὕμνου εἰς Ἀπόλλωνα νὰ παραλείψῃ νὰ ὑμνολογήσῃ τὴν πάλιν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τῆς δρακαίνης, τὸ κυριώτερον ἐπεισόδιον τοῦ μύθου τοῦ Ἀπόλλωνος¹.

Ὁ Τυφωεύς ἐξ ἄλλου, ὁ ἀνατραφεὶς ὑπὸ τῆς δρακαίνης, τέρας δυνάμεως οὐχὶ κατωτέρας τοῦ Διὸς (στίχ. 338), δὲν δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς θνησκούσης τροφοῦ του, διότι φοβεῖται τὸν Ἀπόλ-

1. F. Robert, ἔ.ἀ. σ. 87.

λωνα, ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς λέγει καυχώμενος, στίχ. 367 οὐδέ τί τοι θάνατον γε δυσηλεγέ' | οὔτε Τυφωὺς ἀρκέσει.

Εἶναι λοιπὸν ἡ ἀνάμειξις τοῦ Τυφάονος οὐσιῶδες στοιχεῖον εἰς τὴν διήγησιν τοῦ φόνου τῆς δρακαίνης, διότι οὕτω δεικνύει ὁ ποιητὴς ὅτι τὸ τόξον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐφόνευσε μέγα τι οὐ μόνον ἐξ ἀπόψεως δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀπόψεως μυθικῆς ἱστορίας. Κατὰ ταῦτα ἦτο φυσικὸν νὰ διηγηθῇ ὁ ποιητὴς καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Τυφάονος, διότι διὰ τῆς διηγήσεως ταύτης θὰ παρίστανε τὴν σημασίαν τοῦ τέρατος αὐτοῦ καὶ ἐπομένως καὶ τὴν σημασίαν τῆς δρακαίνης, ἀφ' οὗ εἰς αὐτὴν ἡ Ἥρα ἐνεπιστεύθη τὴν ἀνατροφὴν τοῦ τέρατος· καὶ διότι, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ σημαντικωτάτου ἐπεισοδίου τοῦ μύθου τοῦ Ἀπόλλωνος, λεπτομέρειαι τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάονος ἐπεβάλλοντο πρὸς παράστασιν τοῦ ἀρμόζοντος τοπείου καὶ τοῦ καταλλήλου κλίματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαδραματίζονται τὰ γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτει ἡ ἰδιότης τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θεοῦ τῆς γῆς. Ὅπως ἡ διήγησις τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς λατρείας αὐτοῦ ἐν Δήλῳ κορυφουῦται μὲ τὴν περιγραφὴν τῆς Δηλιακῆς ἑορτῆς, οὕτω καὶ ἡ διήγησις περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ χρηστηρίου τῶν Δελφῶν χρωματίζεται ἐντονώτερον μὲ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατὰ τὸν Τυφάονα κατὰ τὴν πολλάκις παρατηρηθεῖσαν, φυσικὴν ἐξ ἄλλου συνήθειαν τοῦ ποιητοῦ, νὰ τοῦ ἀρέσουν αἱ λεπτομέρειαι, ὅταν φθάνη εἰς τὴν ὑμνολόγησιν σημαντικοῦ τινος στοιχείου τοῦ μύθου τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπειδὴ ἐπομένως τὸ ἐπεισόδιον τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάονος συντελεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ποιητοῦ, οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ μεταγενεστέρας παρεμβολῆς. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ποιητοῦ δύο κύρια εἰκόνες ὑπάρχουν, ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ ἑκαέργου καὶ τῆς τεραστίας δρακαίνης· τῆς τελευταίας ἡ εἰκὼν ἐνδυναμοῦται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάονος. Ἡ κυριαρχία τῆς εἰκόνης τῆς δρακαίνης ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ποιητοῦ ἀποδεικνύεται καὶ γλωσσικῶς, διότι, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὠμίλησε περὶ τῆς δρακαίνης ἐν στίχ. 305, καὶ ποτε δεξαμένη χρυσοθρόνου ἔτρεφεν Ἥρης, ὅταν μετὰ πεντήκοντα ὄλους στίχους εἶναι ὑποχρεωμένος πάλιν νὰ τὴν ἀναφέρῃ ἐν στίχ. 354, ἐνθα λέγει ὅτι ἡ Ἥρα

δῶκεν ἔπειτα φέρουσα κακῶ κακόν, ἢ δ' ὑπέδεκτο,

δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν δράκαινα, ἀλλ' ἡ δοτ. κακῶ καὶ τὸ δεικτικὸν στοιχεῖον ἢ τοῦ εἶναι ἀρκετὰ στοιχεῖα πρὸς δήλωσιν ταύτης. Ἐπομένως καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τῆς γεννήσεως τοῦ Τυφάονος ἐξιστορεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐν μιᾷ περι-

στάσει, καθ' ἣν ἀποβαίνει λίαν συντελεστικὸν εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς εἰκόνης τῆς δρακαίνης καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς σημασίας τοῦ κατορθώματος τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν εἰκόνα τοῦ ὁποίου πόσον τώρα ὁ ποιητὴς ἐντόνως προβάλλει, δεικνύει ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἀπόλλων ἐφίησι τὸν κρατερόν Ἴδον κατὰ τῆς δρακαίνης, καλεῖται ἄναξ ἐκάεργος Ἀπόλλων (357), ὅταν δὲ λέγῃ εἰς τὴν θνήσκουσαν δράκαιναν ἐνταυθοῖ νῦν πύθνευ ἐπὶ χθονὶ βωτιανείῃ (στίχ. 362), καλεῖται Φοῖβος Ἀπόλλων.

Ὁρθότατα δὲ ὁ ποιητὴς τώρα ἐπανέρχεται εἰς τὴν Τελφοῦσαν, στίχ. 375 – 387, ἵνα εἴπῃ τὸ αἴτιον τῆς ἐπωνυμίας Τελφούσιος. Ὁ Ἀπόλλων ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῆς Τελφούσης καὶ ἰδρύσας ἄλλαχού τὸ χρηστήριον ἦτο φυσικὸν νὰ φονεύσῃ πρῶτον τὴν δράκαιναν καὶ ἔπειτα νὰ τακτοποιήσῃ λογαριασμοὺς ὡς ἡ ἀπάτη τῆς Τελφούσης, μακρὰν τοῦ χρηστηρίου. Ἔρχεται λοιπὸν εἰς Τελφοῦσαν, καλύπτει τὰ ὕδατα τῆς κρήνης με λίθους ἀφθόνους καὶ ἰδρύει βωμόν, στίχ. 384 – 385, ἐν ἄλλοι δένδρῃεντι | ἄγχι μάλα κρήνης καλλιρρόου, γεγονός ἐξ οὗ προέρχεται ἡ ἐπωνυμία Τελφούσιος.

Ἡ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοποθέτησις τοῦ αἰτίου τοῦ Τελφουσίου Ἀπόλλωνος μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ χρηστηρίου εἶναι καὶ ἄλλως ψυχολογικῶς ὀρθή. Ὁ Ἀπόλλων πλανᾶται πρὸς ἀνεύρεσιν καταλλήλου μέρους διὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ χρηστηρίου του. Ὅταν φθάνῃ εἰς Τελφοῦσαν, θέτει τὰ θεμέλια τοῦ χρηστηρίου, στίχ. 254 – 255, ὡς εἰπὼν διέθηκε θεμέλια Φοῖβος Ἀπόλλων | εὐρέα καὶ μάλα καλὰ διηνεκές. Ἡ Τελφοῦσα προσποιουμένη ἐνδιαφέρον καὶ σεβασμὸν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα λέγει εἰς αὐτόν, στίχ. 267 – 268, σὺ δὲ κρείσσων καὶ ἀρείων | ἐσσί, ἄναξ, ἐμέθεν, σεῦ δὲ σθένος ἐστὶ μέγιστον, τὸν συμβουλεύει δὲ νὰ μεταβῇ εἰς Κρῖσαν καὶ ἐκεῖ νὰ ἰδρύσῃ τὸ χρηστήριον. Ἡ ἡρεμία τῶν λόγων τῆς Τελφούσης, ἡ λογικότης τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῆς, ἡ ταπεινοφροσύνη της ἀπέναντι τοῦ Ἀπόλλωνος, ἦσαν ὅ,τι ἐχρειάζετο, ἵνα πεισθῇ ὁ Ἀπόλλων νὰ παραιτηθῇ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ χρηστηρίου του ἐν Τελφούσῃ¹. Ἀντιθέτως ἂν ὁ ποιητὴς ἐδείκνυεν ὅτι ὁ Ἀπόλλων ἀντελήφθη ἀμέσως τὴν ἀπάτην τῆς Τελφούσης, ἵνα μὴ «διασπάσῃ» τὴν διήγησιν περὶ αὐτῆς, ἔπρεπεν ἀμέσως ὁ θεὸς νὰ σκεπάσῃ τὴν πηγὴν διὰ λίθων, ὡς ἔπραξεν ἀργότερον (στίχ. 384 – 385), ὅποτε θὰ ἦτο δύσκολον νὰ δειχθῇ τὸ αἴτιον, διατὶ μετέβη

1. Πρόκειται περὶ κλασσικοῦ τύπου τακτικῆς ἀπομακρύνσεως ἐνὸς ἰσχυροτέρου ἐπήλυδος.

εἰς Κριῖσαν καὶ ἴδρυσεν ἐκεῖ τὸ χρηστήριόν του, ἐπειδὴ οὐδεὶς λόγος θὰ ὑπῆρχε, ἵνα μὴ συνεχίσῃ ὁ θεὸς τὴν ἀνέγερσίν του ἐν Τελφούσῃ. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἐπεισόδιον τῆς καλύψεως τῶν ὑδάτων τῆς Τελφούσης ἐτίθετο μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου, καὶ τότε θὰ ἐδικαιολογεῖτο ὁ ποιητής. Ἐν τούτοις προτιμᾶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ κατὰ τὴν Τελφοῦσαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ χρηστηρίου, ὄχι μόνον ἵνα μὴ ἀπομακρύνῃ ὑπερβολικὰ τὸν ἀναγνώστην ἢ ἀκροατὴν, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν συναισθημάτων, καλύτερον τῆς θυμοειδοῦς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Ἄπολλωνος (λίην γὰρ τινα φασιν ἀτάσθαλον Ἄπολλωνα | ἔσσεσθαι, στίχ. 67 – 68) προτάξῃ τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς λογικῆς, ὡς εἶναι ἡ ὀργάνωσις τοῦ χρηστηρίου.

Οἱ τελευταῖοι 157 στίχοι ἐξιστοροῦν τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἄπολλωνος πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ ἱεροτείου καὶ δίδουν καὶ τὸ αἷτιον τῆς ἐπωνυμίας Δελφίνιος. Ὁ Ἄπολλων βλέπει εἰς τὴν θάλασσαν πλοῖον, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκοντο πολλοὶ καὶ ἐσθλοὶ Κρηῖτες. Αὐτοὺς θέλει ὁ Ἄπολλων ὅπως, στίχ. 393 κέ., *ἱερά τε δέξουσι καὶ ἀγγελέουσι θέμιστας... ὅτι κεν εἶπη χρείων ἐκ δάφνης γυάλων ὑπο Παρνησοῖο*. Οἱ Κρηῖτες αὐτοὶ ἔπλεον εἰς Πύλον ἐπὶ προῆξιν καὶ χρήματα, στίχ. 397. Μεταβαίνει ὁ Ἄπολλων πρὸς συνάντησίν των, πίπτει εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μεταμορφωθείς εἰς πελώριον καὶ φοβερὸν δελφίνι πλευρίζει καὶ κάθηται εἰς τὸ κρητικὸν πλοῖον (στίχ. 400). Οἱ ναῦται καθηλωμένοι εἰς τὰς θέσεις των ἐκ τοῦ τρόμου, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ λάβουν καμμίαν πρωτοβουλίαν, συνεχίζουν τὸ ταξίδι των. Τὸ πλοῖον φέρεται μὲ ταχύτητα ὑπὸ ὀρητικοῦ Νότου. Παραπλέουν τὴν Πελοπόννησον. Θέλουν οἱ ναῦται νὰ σταματήσουν εἰς τὸ Ταίναρον, ἵνα ἴδουν ἂν τὸ δελφίνι θὰ ἀπομακρυνθῇ, ἀλλὰ τὸ πλοῖον δὲν ὑπακούει εἰς τὸ πηδάλιον, ἀφήνει τὴν Πελοπόννησον καὶ τέλος φθάνει ἡγεμονεύοντος τοῦ Ἄπολλωνος εἰς Κριῖσαν (438). Ὁ Ἄπολλων τότε ὡς ἀστὴρ ἐν μέσῃ ἡμέρᾳ φεύγει ἐκ τοῦ πλοίου, βυθίζεται εἰς τὸν ναόν του, ἀνάπτει φλόγα, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντιλάμπει ὀλόκληρος ἡ Κριῖσα, μεταμορφοῦται εἰς ρωμαλέον νέον καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸ πλοῖον (450). Πρόκειται νὰ ὀρίσῃ τοὺς Κρηῖτας ἱερεῖς τοῦ μαντείου, ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς, στίχ. 452 – 461, ζητῶν νὰ μάθῃ τὰ κατ' αὐτούς. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κρητῶν ἀπαντῶν ἐρωτᾶ μὲ τὴν σειρὰν του περὶ τοῦ Ἄπολλωνος, ζητῶν νὰ μάθῃ ποῖος θεὸς εἶναι, διότι φαίνεται ὅτι εἶναι θεός, καὶ εἰς ποῖον τόπον εὐρίσκονται καὶ ποῖοι ἄνθρωποι κατοικοῦν (στίχ. 464 – 473). Ὁ Ἄπολλων ἀπαντῶν λέγει ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των, τὴν Κνωσόν, ἀλλὰ θὰ μείνουν ἐκεῖ ὡς θεράποντες τοῦ ναοῦ του, λέγει.

τὴν ἰδιότητά του, στίχ. 480, εἰμὶ δ' ἐγὼ Διὸς υἱός, Ἐπόλλων δ' εὐχομαι εἶναι, καὶ ὁδηγεῖ αὐτοὺς νὰ σύρουν τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν, νὰ ἰδρῦσουν βωμὸν ἐπὶ ρηγμῖνι θαλάσσης καὶ νὰ θυσιάσουν εὐχόμενοι εἰς αὐτὸν ὡς Δελφίνιον (στίχ. 495), ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ὡς δελφίνι, ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ὅστις, στίχ. 496, δέλφειος καὶ ἐπόπιος ἔσσεται αἰεὶ. Ἐπειτα νὰ γευματίσουν παρὰ τὸ πλοῖον, νὰ σπείσουν εἰς τοὺς ὀλυμπίους θεοὺς καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ἄδοντες τὸν ὕμνον Ἰὴ παιὰν εἰς τὸν ναὸν του, ἔνθα θὰ ἐγκατασταθοῦν (στίχ. 501). Οἱ Κρηῖτες ἐκτελοῦν τὰς ὁδηγίας τοῦ Ἐπόλλωνος, φθάνουν ἄκμητοι εἰς Πυθώ, ἔνθα ὁ Ἐπόλλων, στίχ. 523, δεῖξε δ' ἄγων ἄδυτος ζάθεον καὶ πίονα νηόν.

Ἐντύπωσιν προξενεῖ εἰς τοὺς Κρηῖτας ἡ γῆ, διότι δὲν εἶναι, στίχ. 529 – 530, οὔτε τρυγηφόρος... οὔτ' εὐλείμων, ὡς τ' ἀπὸ τ' εὐ ζῶειν καὶ ἄμ' ἀνθρώποισιν ὀπηδεῖν. Ὁ Ἐπόλλων ὁμῶς καθησυχάζει αὐτοὺς λέγων, στίχ. 532 – 544, ὅτι θὰ τρέφονται ἐκ τῶν θυσιαζομένων ζώων, τὰ ὅποια θὰ προσφέρονται ἄφθονα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν. Παραινεῖ δὲ τοὺς ἱερεῖς, ἵνα προστατεύουν τὸν ναὸν (στίχ. 538) καὶ προλέγει ὅτι εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον θὰ παρουσιασθοῦν ἡγεμόνες, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἱερατεῖον θὰ ὑποταχθῇ (στίχ. 542 – 544).

Ὁ ὕμνος περαίνεται διὰ τοῦ συνήθους τύπου, στίχ. 545 – 546 :

*Καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε, Διὸς καὶ Λητοῦς υἱέ
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' αἰοιδῆς.*

ΧΑΡΑΛ. Σ. ΦΛΩΡΑΤΟΣ